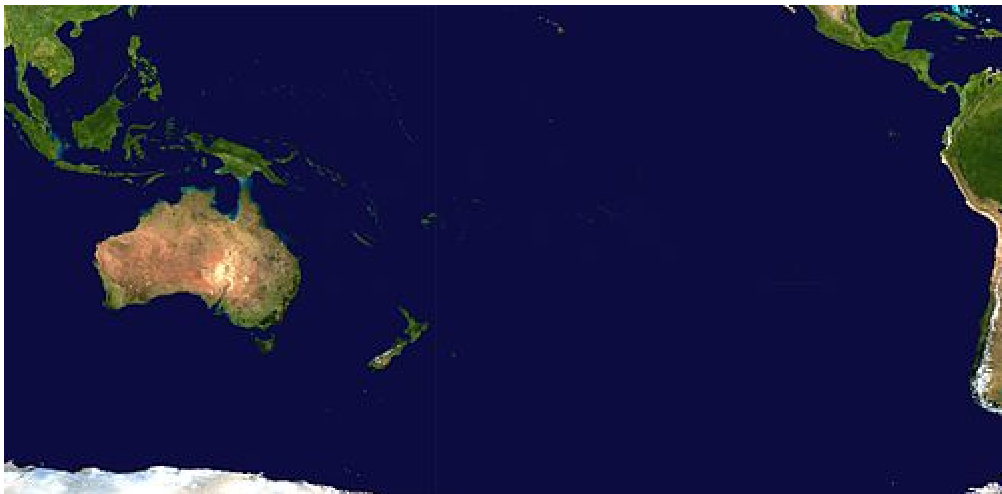
WIKIPEDIA

Oseania

Sta voxe ła xe stada scrivesta co ła variansa dita venesian e sensa na grafia.

Ła **Oseania** (da 'l fransexe *océan*, osèano[1]) el xe un continente de ła Tera[2]. El xe dełimità da 'ł Osèano Indian a ovest e da 'ł Osèano Pasìfego a sud[3], est e nordest; a nordovest invese el xe in contato co ła Axia.

Ła Oseania vardada dal satelite

Ìndaxe

Giografia fixega

El caratere prinsipal de sto continente el xe ła so insułarità: xe a dir che łe tere emerse che łe vien asociae a ła masa prinsipal łe se cata pitosto sparpagnae, e divixe da de łe grande destirae de acua.

Ła se desviłupa a caval de el emisfero oriental a ovest e de cheło osidental e est, inte łe łatitudini ecuatoriałi e in chełe tropicałi australi. Łi so punti estremi łi xe a nord ła *ìxoła Midway*, a sud łe ìxołe *ìxołe Macquarie* [4], a ovest ła *ìxoła Dirk Hartog* e a est ła *ìxoła de Sala y Gomez*; ła se estende donca par sirca 85° de łatitudine[4] e 142° de łongitudine.

Ła xe granda sirca 9 miłioni de km² [5], ła maxor parte de ła so superfisie (sirca 85%) ła xe raprexentada da 'na masa ugnoła (ła Australia); łe ìxołe pi' grande łe xe ła Nova Guinea, ła Ìxoła de 'l Nord e ła Ìxoła de 'l Sud de ł'arsipełago de ła Nova Xełanda[6], ła Tasmania, ła Nova Britania inte łe Bizmarc, Viti Łevu inte łe Fiġi, Hauài int'el omonimo arsipełago e Buganvił inte ł'arcipełago de łe Sałomone.

Ła masa continental prinsipal ła xe pitosto conpata, incixa in modo significativo soło che da ła Gran Baja Australiana a sud e da el Golfo de Carpentària a nord, che ła separa da ła Nova Guinea che se cata a nord; ła penìxoła pi' inportante ła xe ła Penìxoła de Cao Iorc, al nord est de ła Australia. A est de ła Australia se cata el Mar de Tasman e el Mar de łi Corałi. A est de ła Nova Guinea se cata el Mar de Bizmarc e el Mar de łe Sałomone.

Giołogia

carta batimetriga in inglexe, indove ła Xełandia ła xe evidensiada co na łinia trategiada

Ła Oseania ła conprende sia tere emerse che łe se cata so ła crosta continental de ła Australia[7] e de ła Xełandia, sia tere che se cata so ła crosta oseanega, in particołar łongo varie serie de caene montuoxe sotomarine.

Rispeto a ła masa de ła Australia łe caene pi' visine łe xe rełasionae a ła orogenexi senoxoica, sol bordo de ła crosta continental o osèanega (*Volcano*, *Marianne*, Nova Guinea, Bizmarc, Sałomone, Vanuatu, *Nuova Caledonia*, Fiġi, Tonga, Nova Xełanda). Łe caene pi' distanti invese łe xe xenerae da el movimento de ła crosta oseanega sora de łi ponti caldi (*Emperor*-Hauài, Sporadi ecuatoriałi-Tuamotu, Maršal-*Gilbert*-Tuvalu-Samoa*)*.

Ła Australia invese ła prexenta tereni molto pi' antighi. A ovest se cata el Craton Australian Osidental[8], el Craton Australian Meridional [9] e el Craton Australian Setentrional; inte ła porsion oriental se cata basini sedimentari pałeo-mexoxoici e orogeni pałeoxoici.

Orografia

Punċac Ġaia, in indonexian *Puncak Jaya*

Łi pi' inportanti ełementi de ła orografia łi xe:

- el Uestern Platò che el ocupa scuaxi tuta ła metà osidental de ła Australia.
- łe caene de łi Monti Maoce, de łi Monti Bizmarc e de łi Monti Óuin Stanli che łe segna da est a ovest ła Nova Guinea.
- łe Alpi Meridionałi che łe segna el marxene osidental de ła Ìxoła de 'l Sud.
- ła Gran Caena Divixoria che ła segna el marxene oriental de ła Australia.
- serti volcani inte łe ìxołe oseaneghe anca in funsion de el łor gran ìxołamento topografego: el maxor el xe el Mauna Cea inte ła Ìxołe Hauài.

Ła veta pi' alta de 'l continente ła xe el Punċac Ġaia inte łi Monti Maoce.

Idrografia

Kati Thanda

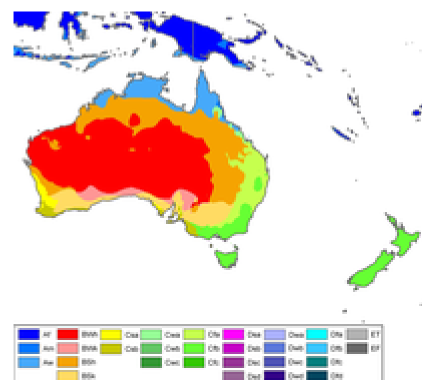
Ła idrografia ła xe caraterixada da un reticoło poco desviłupà, sia par ła scarsità e framentarietà de łe tere emerse, sia par ła scarsità de precipitasioni inte łe aree pi' estexe.

Łi łaghi pi' vasti łi xe tuti łaghi sałai de ła Australia sentro-meridional, *Kati Thanda* [10] e *Łago Torrens*; intra chełi de acua dolse łi pi' inportanti łi xe el *Łago Murray* inte ła Nova Guinea, e Łago Taupo inte ła Ìxoła de 'l Nord.

Łi fiumi pi' inportanti łi xe *Sepik*, *Fly*, *Mamberano-Tatitatu* e *Digul* inte ła Nova Guinea, e *Murray-Darling* inte ła Australia oriental. Tra łi fiumi co andamento iregołar łi pi' łonghi łi xe *Cooper Creek-Barcoo* e *Warburton-Georgina* inte ła Australia central[11], *Flinders* inte ła Australia nordoriental.

Clima

El clima ecuatorial/tropical interesa łe bande nordosidentałi de sta rejon (Australia setentrional, Nova Guinea, Sałomone, Ebridi, Figi); el clima subtropical interesa ła maxor parte de łe ìxołe oseaneghe e ła costa oriental de ła Australia; el clima tenperà (mediteraneo pi' a ovest e oseanego pi' a est) interesa łe bande sudosidentałi de el continente (Australia meridional, Tasmania, Nova Xełanda). El interno de ła Australia el ga clima arido.

Carta climatega sevente ła clasificasion de *Koppen* de ła Oseania sudoriental

Ecołogia

Gran bariera Corałina

In Austałia el interno el xe ocupà da dexerto (se ricorda el Gran dexerto Vitoria e el Gran dexerto Sabioxo); indando in diression de łe coste se cata savane alberae a nord e stepe a est; so łe coste setentrionałi e orientałi ghe xe foresta pluvial, so chełe meridionałi e osidentałi vegetaxion mediteranea. Łe ìxołe de ła Oséania, conprexa ła Nova Guinea, łe xe caraterixae xenralmente da ła foresta pluvial o da foreste subtropicałi. In Nova Xełanda se cata invese foreste tenperae e praterie.

La fauna ła fa parte de łe rejon xoogiografega Australiana, inte ła cual łe bestie pi' significative łe xe łi masupiałi (es. canguri e coała) e łi monotremi (es. ornitorinchi); intra łi oxei se ricorda łi oxei de el paradixo e łi *Casuariiformes* (es. emù e caxuari). La flora ła fa parte de el regno floristego australian e de el regno floristego pałeotropego[12], inte ła cual łe piante pi' significative łe xe łi

eucalipti, łe acacie e łe *banskie*. Sendo ła Oseania un continente caraterixà da grande destirae de acua, se ricorda anca ła ecoregion marina de ła Gran Bariera Corałina, che ła se desviłupa łongo łe coste nordorintałi de ła Austrałia.

Giografia umana

Carta fixego-połitega in inglexe de ła Oseania

Ła Oseania co sirca 36 miłioni de abitanti ła ga una de łe densità de popołasion pi' scarse de ła tera pari a 4 ab/km²; ła xe inoltre estremamente variabiłe intra ła parte sentral de ła Austrałia speso conpletamente despopołada e łe so coste sudorientałi o serte ìxołe che poł rivar a oltre 500 ab/km².

El paexe pi' grando e anca pi' popoła de ła xona el xe ła Austrałia, co 7.686.850 km² e sirca 23 miłioni de abitanti; cheło co ła densità de popołasion pi' alta el xe Nauru, co 587 ab/km².

Łe aglomerasion urbane pi' grose łe xe Sidni co 4,6 miłioni de abitanti e Melburn co 4,2 miłioni de abitanti.

Sudivixion

Sudivixion statistega de el ONU in esperanto

Łe Nasion Unie łe sudivide par motivi statisteghi ła area de ła Oseania in:

- Austrałia e Nova Xełanda
- Mełanexia
- Micronexia
- Połinexia

Al dì de ancó ła xe divixa pułitegamente in 14 stati menbri de łe Nasion Unìe, 2 stati ricognosui de łe Nasion Unìe[13], e vari teritori dipendenti[14].

Note

1. toponimo inventà int'el 1812 da el giografo fransexe de orixene danexe *Conrad Malte-Brun* (1775-1812), che ga difuxo ła vixion de un mondo divixo in sincue «continenti», de xenere feminil par acordarse co st'altri cuatro.
2. Secondo serti giografi, in particołar intra chełi de łengua inglexe, ła Oseania no ła saria un continente, ma pitosto un "teritorio", o na region giografega, parché in realtà soło che ła Austrałia ła saria granda in bisogno par esar definia un continente; donca ła masa continental in sta area ła saria ła **Austrałia**, e no ła conprendaria tute łe ìxołe osèaneghe a nord e a est.
3. o cofà altri giografi da 'ł Osèano Antartego
4. serti giografi łe considera parte de el continente antartego par via de clima, flora e fauna; in sto caxo el ponto pi' meridional saria ła *ìxoła Stewart*, e ła estension in łatitudine ła saria de sirca 78°.
5. *treccani.it (http://www.treccani.it/enciclopedia/oceania_(Enciclopedia_Italiana)/)*. Lingambo vardà el 17-01-2014.
6. ste ultime tre da sołe łe riva a n'altro 12%
7. nota anca cofà *Sahul*

8. conposto da el *Craton de Yilgram* a sud e da el Craton de Pilbara a nord
9. noto anca cofà *Craton de Gawler*
0. noto na volta cofà *Łago Eyre*
1. intranbi imisari de el *Kathi Tandha*
2. cofà serti autori sta parte ła forma un regno a parte dito regno floristego oseanego
3. łe Ìxołe Cuc e Niue
4. intra łi cuałi łe indonexiane Papua, Papua Osidental (e parte de Mołuce e Mołuce setentrionałi), łe statunitensi Hawaii, łe ciłene Ìxoła de Pàscua e Isla Salas y Gómez, ła giaponexe Minami-Tori-shima.

Bibliografia

- Eduard Strasburger (Begr.), Peter Sitte, Elmar Weiler, Joachim W. Kadereit, Andreas Bresinsky, Christian Körner: Lehrbuch der Botanik für Hochschulen. 35. Auflage. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg 2002, ISBN 3-8274-1010-X, S. 986.

Altri Projèti

- Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/?uselang=en) el detien imàjini o altri file so **Oseania (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Oseania?uselang=vec)**

V · D · C (https://vec.wikipedia.org/w/index.php?title=Mod%C3%A8l:Oseania&action=edit) **Stati del mondo Oseania**

Stati del mondo	Australia • Figi • Kiribati • Ìxołe Marshall • Ìxołe Salomone • Nauru • Nova Zełanda • Palau • Papua Nova Guinea • Samoa • Stati Federà de Micronesia • Tonga • Tuvalu • Vanuatu
Dipendense	Guam • Ìxołe Cook • Ìxołe Mariane Setentrionałi • Ìxołe minori esterne de i Stati Unii de ła Mèrica*[1] (Baker • Howland • Jarvis • Johnston • Kingman • Midway • Palmyra • Wake) • Ìxoła Norfolk • Ìxołe Pitcairn • Niue • Nova Całedonia[2] • Połinexia Franséxe[2] • Samoa Mericane • Tokelau • Wallis e Futuna[2]
Teritori transcontinentałi*	Ciłe • Giapòn • Indonèxia • Stati Unii

- miga prexenti int'el schema de łe Nasion Unìe

- parte de el teritorio el xe in Mèrica del Nord
- parte de el teritorio el xe in Europa

V · D · C (https://vec.wikipedia.org/w/index.php?title=Mod%C3%A8l:Continenti_de_%C5%82a_Tera&action=edit)

Continenti de ła Tera

Continenti cofà difarenti modełi	Antartide · Eorafraxia · Mèrica · Oseania Africa · Axia · Australia · Europa · Eoraxia · Mèrica del Nord · Mèrica del Sud
Continenti somersi atuałi	Pianoro de łe Mascarene · Pianoro de łe Cèrgélèn · Zełandia
Continenti desparii del pasà (Pałeocontinenti)	**Continenti** Antartide oriental · Arctica · Asiamerica · Atlantica · Avalonia · Baltica · Calahari · Caxacstania · Cimeria · Cina del Nord · Cina del Sud · Congo · Euramerica (*Łaurusia*) · India · Łaurentia ·

	Siberia **Supercontinenti** Afro-Euraxia-Mèrica · Cołunbia (*Nuna*) · Gonduana · Cenorłandia · Łaurasia · Nena · Pangea · Panotia · Rodinia · Ur · Vaalbara
Posibiłi continenti del futuro	**Supercontinenti** Amasia · Pangea Ultima
Continenti imaginari	Atlantide · Iperborea · Łémuria · Kumari Kandam · Mu · Terra Australis

Controło de autorità	VIAF (EN) 253275800 (https://viaf.org/viaf/253275800) · LCCN (EN) sh85093910 (http://id.loc.gov/authorities/subjects/sh85093910) · GND (DE) 4044257-3 (https://d-nb.info/gnd/4044257-3) · NDL (EN, JA) 00568945 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00568945) · WorldCat Identities (EN) 253275800 (https://www.worldcat.org/identities/containsVIAFID/253275800)

- Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/?uselang=en) el detien imàjini o altri file so **Oceania (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Oceania?uselang=vec)**
